УДК 81’37

СЕМАНТИКА АСОЦІАТІВ SCHAMGEFÜHL У ЛІНГВІСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Романова Н. В.
Київський національний лінгвістичний університет

Для сучасних лінгвістичних досліджень характерні різні підходи до вивчення семантики мовних одиниць: *онтологічний*, прибічники якого вважають за необхідне витлумачити природу значення слова в межах конкретного культурного простору (М. Бреаль, В. В. Левицький, Г. Пауль та ін.), *гносеологічний*, передбачає дослідження лексичної семантики як способу відображення дійсності (В. А. Звегінцев, К. А. Левковська, Г. Шпербер та ін.), *когнітивно-комунікативний*, ґрунтується на результатах пізнавальної діяльності, кодифікованій мовою й акцентує увагу на формуванні й функціонуванні семантики в тексті і / чи дискурсі (М. В. Гамзюк, С. Н. Денисенко, В. І. Шаховський та ін.), *культурологічний*, заснований на принципі національно-культурної своєрідності мовного матеріалу й специфіці духовного світу етносу (Ф. С. Бацевич, А. Я. Гуревич, В. І. Школяренко та ін.), *прагматичний*, пов’язаний безпосередньо із мовленнєвою діяльністю людини та її прагматичними установками на комунікативний акт (Л. Р. Безугла, Г. Г. Почепцов, І. П. Сусов, І. С. Шевченко та ін.), *контрастивний*, намагається визначити загальні й специфічні особливості лексичної, фразеологічної, словотвірної, граматичної семантики споріднених і неспоріднених мов у зіставному аспекті (Ш. Р. Басиров, М. П. Кочерган, А. Е. Левицький, В. М. Манакін та ін.), *психолінгвістичний*, описує й пояснює особливості функціонування мови й мовлення як психічних феноменів із огляду на взаємодію зовнішніх і внутрішніх чинників соціально-культурної діяльності особистості (В. Вундт, О. О. Залевська, Л. В. Засєкіна, С. В. Засєкін, О. О. Потебня та ін.). Звичайно, представлені тут напрями не вичерпують усього розмаїття уявлень про семантику слова. В науковій літературі розглядаються й деякі інші підходи, які тією чи іншою мірою впливають на розвиток семасіології як лінгвістичної дисципліни.

Названі підходи спрямовують нас до проблематики всебічного розуміння смислу й змісту мовленого й писаного слова, детального аналізу ціннісного ставлення мовців до семантичної структури мовних одиниць, моделювання й розгляду процесу формування словесного образу, поглибленої реконструкції індивідуальної системи значень, зрештою, виявлення психічно реального значення. Інструментом вимірювання несвідомих компонентів семантичного простору досліджуваних різних культур, соціокультурного значення слова-стимулу є вільний та спрямований асоціативний експерименти. Нами передбачається використання другого різновиду – спрямованого асоціативного експерименту (САЕ) за категорією "Емоції, почуття". Стратегія САЕ націлена на звуження зони асоціативного пошуку, обмеження синтагматичних асоціацій і посилення орієнтації на парадигматичні відповідно. При цьому актуальність

зв'язку слова-стимулу і реакції на нього змінюється, на передній край висуваються ті асоціати, що перебували на периферії асоціативних структур у перебігу вільного асоціативного експерименту.

Перевага будь-якого експерименту і, в тому числі САЕ, полягає в тому, що дослідник сам викликає явища, що його цікавлять, а не чекає їх появи. Тобто є можливість змоделювати умови для прояву психологічної діяльності протягом певного часу, безпосередньо спостерігати за її перебігом, спланувати бажану й необхідну кількість матеріалу щодо досліджуваного предмета, систематично й цілеспрямовано використовувати одержані результати для практичної діяльності тощо. Недоліком цього методу є те, що на об'єктивність одержаної інформації істотно впливає, з одного боку, наявність чи відсутність установки в досліджуваного на щирість у відповідях-реакціях, з іншого – здатність респондентів об'єктивно оцінювати зміст слів-стимулів і реагувати на них згідно завдання – **першою** асоціацією, що спаде їм на думку. *Асоціація* (від лат. *associatio* – з'єднання) ґрунтується на такому типі зв'язку "*між психічними явищами, при якому актуалізація одного з них викликає актуалізацію іншого*" [2, с.54]. Це зв'язок, що здатний поєднувати існуючий досвід індивіда з новим його досвідом, призводити до активації стереотипів, змін оцінок, структурації чи переструктурації певних сегментів концептуальної та мовної картини світу, формування нових стереотипів, появи нових системоутворювальних зв'язків. Отже, важливою закономірністю розглядуваного зв'язку є його **вибірковість**, яка виявляється в тому, що індивід поєднує явища і предмети об'єктивного чи віртуального світу не довільно, а за їхніми окремими ознаками, властивостями, характеристиками чи рисами. Швидкість вибору асоціацій у різних людей різна, бо залежить від типу нервової системи організму, знань людини про об'єкти, сформованості "банку образів" об'єктів, вікового цензу, мотивації, ситуації переживання, емоційного забарвлення останнього (негативне, позитивне, нейтральне), рівня володіння мовою і мовленнєвої реакції тощо. Ми свідомі того, що досліджуванні, уявляючи кожне слово-стимул, звичайно, залишать поза увагою варіативність деяких ознак об'єкта. Проте, якщо абстрагуватися від цих варіацій, самий факт одержання асоціативного поля підвищує міру системності психологічно реального значення *Schamgefühl*. Звичайно, семантика одержаних асоціатів неминуче буде більш широкою, ніж, скажімо, лексикографічна дескрипція об'єкта.

Метою нашої студії є реконструкція семантики психологічно реального значення німецькомовної лексеми *Schamgefühl* "ганьба, сором". Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання:** 1) описати онтологічні й гносеологічні властивості емоції *ганьби*, *сорому* на основі диференціальної теорії емоцій К. Е. Ізарда; 2) визначити формально граматичні характеристики одержаних асоціатів на слово-стимул; 3) окреслити семантичне наповнення слова-стимулу через одержані на нього асоціати.

Витоки фундаментальної позитивної емоції *Schamgefühl* сягають своїм корінням соціально-культурної царини, точніше, *усвідомлення* норм цієї царини індивідом. Тут ідеться насамперед про невідповідність власних думок, учинків і зовнішності людини не лише очікуванням інших людей, але й її власним

уявленням. За таких умов людська психіка здатна не лише оцінити *відмінність* зовнішніх і внутрішніх чинників, але й *підкоритися* їх нормуванню, щоб уникнути міжособистісних конфліктів. Небезпека конфлікту, як слушно зауважує Л. Е. Орбан-Лембрик, полягає не тільки в зіткненні різних негативних емоцій, стресів, переживань, розчарувань, але й у розмаїтті наслідків для організації і взаємин людей [8, с.364].

Із фізіологічних атрибутів розглядуваної емоції виокремлюють: міміку, рухи тіла і голови, приховування очей чи навпаки зневажливий погляд, щоб уникнути прямого візуального контакту, бажання стиснутися і стати непомітним, соромливий рум'янець як результат збудження діяльності вегетативної нервової системи. Той, хто переживає *ганьбу*, *сором*, відчуває себе не лише об'єктом презирства і глузувань лінгвоспільноти, але й смішним, ницим, маленьким, жалюгідним. Отже, самосвідомість такої людини є загостреною, хворобливою, вразливою, а її гідність — розтоптаною й утиснутою. Основними комплексами емоції *Schamgefühl* є безпомічність, неадекватність, неможливість правильно осмислювати емоціогенні чи інші ситуації.

До активаторів належать: презирство, яке переживає людина щодо самої себе чи з боку інших людей; відчуття неадекватності якоїсь із сторін особистості (фігура, вага, зовнішність, розміри тіла чи його частин, голос, вираження думки і т.ін.); критика; гіпертрофована увага; неталан чи поразка; сексуальне невігластво; відверті статеві стосунки. Наведені активатори відбивають три основні фактори, що зумовлюють появу *Schamgefühl* — почуття, думки, дії.

Почуття детерміновані трудовою і суспільною діяльністю людини, вони пов'язані з емоціями, однак їх не можна ототожнювати.

За способом перебігу почуття поділяють на афекти, настрої, пристрасті. Іншими словами, почуття є сильним емоційним переживанням, що розвивається в критичних умовах, наслідком протікання емоційно-психічних процесів, стійким і тривалим виявом тих емоцій, що стають домінуючим мотивом діяльності.

Щодо змісту почуття, то виокремлюють соціальні, інтелектуальні, моральні, естетичні, практичні різновиди [9, с.129; 1, с.146]. Маємо зазначити, що спроможність людини контролювати свої почуття, думки, дії може привести до певної нейтралізації, переборення *сорому*, "відкриття" особистісної ідентичності, здобуття психологічної свободи.

Думки є "результатом мислення у формі внутрішньої мови від підсумку однієї мисленнєвої дії до результату серії умовиводів" [11, с.50], "оцінююче судження або умовивід, емоційно забарвлений, який відображає відношення суб'єкта думки до його предмета, об'єкта" [1, с.53]. Отже, думки — це продукт активної пізнавальної діяльності індивіда, його зміст і характер завжди зумовлені загальним рівнем пізнання та емоційним досвідом, якого досягли суспільство і особистість на певному етапі свого розвитку. Проте без усвідомлення суті *дії* розуміння і почуттів, і думок було б неповним.

Дія характеризує людину як істоту біологічну, соціальну, культурну, психологічну, нескінченно мінливу й багатогранну, що містить ус відомлену людиною мету. Інтерес представляють розумові дії, в структурі яких в залежності

від використання домінуючих психічних активатів виокремлюють мисленнєві й мнестичні дії [1, с.50].

Коротко аналізуючи *мисленнєві дії*, слід зазначити, що вони формуються на основі зовнішніх практичних дій за алгоритмом: сприймання об'єкту (оцінка кількості) → голосне мовлення без опори на об'єкт → внутрішнє мовлення → автоматизація → узагальнення → згортання [4, с.170]. У цьому контексті розумові дії пов'язані із *осмисленням* і *переживанням* конкретного матеріалу.

Інший структурний різновид розумових дій — *мнестичні дії* апелюють до пам'яті, точніше до одного з основних її процесів — запам'ятовування. Розрізняють мимовільне й довільне запам'ятовування. Якщо мимовільне запам'ятовування здійснюється без спеціально поставленої мети запам'ятати, то довільне запам'ятовування передбачає певну мету, потребує вольових зусиль, завдання, мотиву [4, с.202-203]. Тут розумові дії ґрунтуються на *осмисленні* й *розумінні* того, що є предметом. При цьому важливо також враховувати інтерес до об'єкту, його значущість, волю, мотив. На тлі сказаного зміст факторів появи *Schamgefühl* — це *самосвідомість*, *самоусвідомлення*, що досягли своїх меж. Принагідно зазначити і те, що аналізована емоція виконує подвійну функцію: 1) сприяє більшому взаєморозумінню, більшій відповідальності перед суспільством, 2) спонукає до набування навичок соціальної взаємодії [3, с.342-368].

Таким чином, виявити, проаналізувати і зрозуміти ті основи, на яких ґрунтуються знання про засвоєння людиною норм і цінностей суспільства, про її емоційний досвід *ганьби*, *сорому*, неможливо без вивчення соціокультурних, етнопсихологічних впливів на індивіда. При цьому соціально-психологічний, політичний, економічний, культурний процес може як сприяти прогресивному розвиткові емоційної сфери особистості, так і гальмувати його [8, с.99].

Адекватні уявлення про розвиток емоції *ганьби*, *сорому* в німецькомовній культурі можуть бути отримані, як вже зазначалось, через асоціати й / чи асоціативне поле. Показово, що асоціативне поле тлумачать і як сукупність реакцій на одне слово-стимул, що дають різні досліджувані в перебігу асоціативного експерименту, так і послідовність реакцій на один подразник, що дає окремий досліджуваний у перебігу асоціативного експерименту на множинну реакцію [7, с.110]. Отож із перебігу асоціативних процесів вилучається мінливість, несталість і випадковість.

У пошуках виявлення психологічно реального значення поняття *Schamgefühl*, звернімося спочатку до його словникового визначення в німецькій мові. Так, за Duden, *Schamgefühl* – це "*die Fähigkeit*, *Scham* (1) *zu empfinden*" [13, с.791]. Таке тлумачення емоції *сорому* апелює до індивідуальної психологічної риси особистості — сором'язливість. Langenscheidt своєю чергою пов'язує індивідуальну рису із емоційно-психічним процесом і диференціює дуальність природи останнього — моральні якості й сексуальні захоплення: "*die Fähigkeit, sich aus moralischen od. sexuellen Gründen zu schämen*" [14, с.916]. У Wahrig поняття *Scham* постає у трьох іпостасях: 1) як емоційне явище, що зводиться до почуття сорому, інтенсивності збудження — "**1** *Gefühl des Bloßgestelltseins, starke Verlegenheit*"; 2) як історично-лінгвістичний феномен, у семантичній структурі

якого містяться семи "емоційний стан", "експресивність", "колір", "субстанція", "пігментація" — "**2** <veraltet> *Schamröte*"; 3) як соціально-моральний закон, підвалини якого становить табу; сфера маскування "забороненого денотата" охоплює місцезнаходження статевих органів людини, так звану інтимну зону — "**3** <verhüllend> *die Gegend der Geschlechtsteile beim Menschen*" [15, с.803]. Пілотний аналіз показує, що емоційний стан чи переживання *сорому* можна розглядати з альтернативних поглядів, які доповнюють, "взаєморозкривають" один одного. Отже, якщо поглянути на словникову семантику *Schamgefühl* під кутом зору синтезу, а не аналізу, то маємо зазначити, що вона складається з п'яти основних ліній — емоційно-психічної, емоційно-оціночної, соціально-психологічної, морально-етичної, історично-лінгвістично-порівняльної —, які, функціонуючи за власними правилами, взаємодіють діалектично на синхронному зрізі. Тут виникає нова проблема — проблема гармонійного співіснування словникового і психологічно реального значення. Утім, ця проблема виходить за рамки пропонованої статті, вона може бути і повинна стати предметом спеціального дослідження.

Наразі охарактеризуємо коротко аудиторію, що безпосередньо брала участь у нашому САЕ. Це — аутентичні носії мови у віці від 15 до 69 років, котрі мешкають у різних куточках Німеччини, зокрема м. Берлін (3), Вупперталь (2), Галле (2), Гейдельберг (1), Дортмунд (1), Дрезден (8), Дюссельдорф (10), Кельн (1), Кіль (2), Майнц (26), Мастріх (1), Мюнстер (1), Мюнхен (20), Падерборн (1). Форма проведення САЕ – 1) групова (Майнц, Мюнхен), 2) індивідуальна (інші наведені міста). Кількість досліджуваних — 79 осіб: 59 жінок і 20 чоловіків. Рід занять є розмаїтим: учениці й учні (3), студентки й студенти педагогічних і філологічних факультетів університетів м. Майнц (26), Мюнхен (20), спеціалісти у різних галузях виробництва: а) технічній (8), б) медичній (5), в) соціальній (4), г) економічній (3), ґ) юридичній (3), д) обслуговування (2) та студентки, котрі ще не визначилися із своєю майбутньою професією, хоч і вивчають іноземну філологію (3).

Форма подачі слів-стимулів і викладення відповідей-реакцій — письмова. Термін проведення САЕ — лютий-березень 2012 р.

Було пред'явлено подразники у вигляді 25 слів-стимулів (всього п'ять кластерів). При цьому *Schamgefühl* інвентаризовано в IV кластері (імпліцитно) "Фундаментальні позитивні емоції".

Нами зареєстровано 79 чи 97,53% асоціатів і 2 чи 2,45% ігнорування. Ігнорування може свідчити про відсутність знань про предмет дослідження чи упереджене ставлення, "антипатію" досліджуваного до САЕ загалом, чи слова-стимул зокрема, специфіку "генетичної" і / чи "культурної" пам'яті, в якій стерлися чи забулися певні коди, пов'язані із первісним поняттям *Schamgefühl*.

Аналіз відповідей-реакцій, вироблений у психології й психолінгвістиці, охоплює три напрями: лінгвістичний, психолінгвістичний і психологічний [5, с.93], два принципи — формальний і змістовий.

У рамках *формального* аналізу розглядаються фонетичні, словотвірні [7, с.109] і граматичні асоціації [5, с.93], *змістовий* аналіз — це виділення

парадигматичних, синтагматичних і / чи тематичних типів відношень між стимулом і реакцією [7, с.109].

Для *лінгвістичного* аналізу одержаних асоціатів виходитимемо із формально граматичного рівня, де можна виділити три різновиди реакцій:

1) реакція-**словоформа** (53 чи 67,09%): *Abhängigkeit, Anständigkeit, Blödsinn, Blockade, Blöße, Brennen, Einsamkeit, Enttäuschung, Fehler, Fett, Fremdscham, Fremdschämen, Genitalien, Geschlechtsverkehr, Hände, Haut, Hemmung, Identität, Klo, Krankenhaus, Nacktheit (4), Opfer, Peinlichkeit (4), Problem, Rot (4), Schamesröte, Scheu, Schindel, Schuld, Schwung, Singen, Sünde, Unperfektheit, Unsicherheit (2), Unwissenheit, Unwohlsein (2), Versagen (2), Versteck (2), Verstecken, Zurückgezogenheit*;

2) реакція-**словосполучення** (22 чи 27,85%): *betroffen sein, enttäuschen, klein, nackt (2), nackt sein (2), peinlich (5), rot (2), rot werden (4), schämen, schwitzen, sich verstecken, unangenehm*;

3) реакція-**синтагма** (4 чи 5,06%): *Darmspiegelung als Krebsvorsorge, peinliche Situationen, rote Wange, schlechtes Gewissen*.

Найпоширенішою реакцією є реакція-***словоформа***, що може свідчити про той факт, що слова існують у фонді мовної пам'яті як віртуальні, номінативні мовні одиниці, що активізують конкретні (*Haut*) (9 чи 11,39%), абстрактні (*Peinlichkeit (4)*) (50 чи 63,29%) й збірні поняття (*Singen*) (5 чи 6,33%), категорії: "обмежений простір" (*Versteck (2)*), "рух" (*Blokade*), "частина" (*Hände*), "свобода" (*Abhängigkeit*), "емоції" (*Schuld*), "віра" (*Sünde*) (19 чи 24,05%), уявлення про інтенсивність прояву емоційного стану (*Schwung*) (1,27%). Отже, поняття, категорії і уявлення є мірою асоціатів *Schamgefühl*. Узагальнено, їх співвідношення є прямо пропорційним: що більше понять, то менше категорій, що більше категорій, то менше уявлень. Безумовної протилежності між ними не існує. За своєю суттю поняття — це збереження істотних ознак об'єктів, категорія — це збереження певного інваріанта ознак об'єктів, уява — це відтворення збережених істотних ознак і / чи інваріантної ознаки і витвір нового образу об'єктів. І збереження, і відтворення, і творення є акт розуму. Варто зважити й на те, що ключовими компонентами розуміння будь-яких фактів є "достатні знання та життєвий досвід людини" [4, с.175]. Отже, зміст одержаних асоціатів корелюватиме із глибиною знань і емоційним досвідом досліджуваних, умінням цілеспрямовано інтерпретувати фрагменти об'єктивного світу [10, с.44].

До основних граматичних характеристик наведених прикладів належать:

1) загальне функціональне навантаження мовних одиниць — слово (67 чи 84,81%), як наприклад: *Nacktheit (4)* і словосполучення (11 чи 13,92%), як наприклад: *schlechtes Gewissen*. Крім того, всередині словосполучень можна виділити два різновиди: 1) усталені або ідіоми (9 чи 11,39%), як наприклад: *Darmspiegelung als Krebsvorsorge* й 2) вільні словосполучення (2 чи 2,53%), як наприклад: *peinliche Situationen*;

2) гомогенний характер лексико-граматичного класу слів — повнозначні частини мови, в тому числі: іменники (53 чи 67,09%), прикметники (10 чи 12,66%), дієслова (11 чи 13,92%);

3) особливість форми викладення асоціатів — іменники подаються без артиклю, як наприклад: *Rot (4)*, тобто акцентується суто значення, а не граматичні категорії слова; прикметники — в позитивній формі, двома різновидами — якісні, як наприклад: *klein* і відносні, як наприклад: *peinlich (5)*; дієслова постають як повнозначні, як наприклад: *enttäuschen* й копулятивні мовні одиниці, як наприклад: *rot werden (4)*;

4) категорія числа — однина, як наприклад: *Fremdscham*; на наш погляд, наведений асоціат можна розглядати як оказіоналізм чи нове слово, "принагідно утворенне для потреб комунікації" [6, с.5];

5) функція слова у висловлюванні чи реченні — прикметники як предикатив, наприклад: *nackt sein (2)* чи *betroffen sein*;

6) засіб утворення "словника-асоціатів" досліджуваних — словотворення (*Brennen*), зміна значення слова (*Krankenhaus*), запозичення (англ. *Klo*, лат. *peinlich (5)*, фр. *Blockade*);

7) тип словотворення слів "словника" — прості (*Scheu*), похідні (*Unwohlsein (2)*), складні (*Fremdscham*);

8) спосіб словотворення: 1) суфіксальний (*Einsamkeit*), 2) префіксальний (*Unsicherheit (2)*), 3) конверсивний [дієслова, прикметники] (*Versagen (2)*), 4) безафіксальний [алаутний] (*Schwung*); 5) словоскладання (*Schamesröte*), 6) скорочення [анокопа] (*Klo*);

9) походження мовних одиниць — питомі, як наприклад: *Zurückgezogenheit* і запозичені, як наприклад: лат. *Genitalien,* фр. *Fehler*.

У семантичні структурі одержаних асоціатів на слово-стимул *Schamgefühl* виділяються три різновиди сем: 1) негативні (30 чи 37,97%), як наприклад *unangenehm*, 2) позитивні (2 чи 2,53%), як наприклад: *Schuld*, 3) нейтральні (47 чи 59,49%), як наприклад: *Fett*. Домінування в семантичній структурі одержаних асоціатів саме нейтральних сем може вказувати на значущість і місце нейтральних емоцій у житті досліджуваних, осмислення нейтральних функціональних характеристик об’єкта розуміння (Schamgefühl), зсув у способі інтерпретації дійсності, тенденцію до переоцінки цінностей, що здійснилася на початку XXI століття як у емоційній сфері етносу, так і у вербальному її осмисленні, також мінливість інтересів, умотивованих бездуховною діяльністю чи кризу прояву негативних емоцій.

Наше спостереження над семантичним аспектом одержаних асоціатів показує, що *ганьба*, *сором* у цілому пов’язані, з одного боку, із практичною діяльністю респондентів, зокрема медициною, як наприклад: *Darmspiegelung als Krebsvorsorge, Krankenhaus*, з іншого — із релігійним світоглядом, як наприклад: *Sünde*, а також формуванням знань про предмет дослідження, як наприклад: *Fehler, Fett* і емоційного досвіду, як наприклад: *schwitzen, sich verstecken*. Отже, одержані асоціати орієнтовані на практику, духовність, моральні цінності.

Вивчення індивідуальних проявів значення одержаних асоціатів виявило наявність імпліцитного культурного ідеалу і моральних преференцій *ганьби*, *сорому*. Приміром, *Schamgefühl* актуалізується досліджуваними як **ознака** (7 чи 8,86%): а) крайнього збудження від сорому (*rot (2), Schamesröte, rote Wange*), б) відсутності одягу на людині (*nackt (2)*), в) просторових параметрів (*klein*);

індивідуальна **властивість** організму щодо схильності до захворювань, відчуттів, сприйняття реальності (7 чи 9,86%) (*peinlich (5), peinliche Situationen, unangenehm*); **стан** голого тіла (*nackt sein (2), Nacktheit (4)*); **риса** характеру (6 чи 7,59%) (*Abhängigkeit, Blöße, Scheu, Unsicherheit (2), Zurückgezogenheit*); **результат** процесуальності (6 чи 7,59%) (*Brennen, Singen, Versagen (2), Verstecken, Fremdschämen*); **процесуальність** (5 чи 6,33%): а) приплив крові (*rot werden (4)*), б) витрата вологи організмом у вигляді поту (*schwitzen*); **психологічний** негативний стан (5 чи 6,33%) (*betroffen sein, Enttäuschung, Schwung, Unwohlsein (2)*); **інтенсивність** ставлення до чого-небудь (4 чи 5,06%) (*Peinlichkeit (4)*); **дія** (4 чи 5,06%): а) що зумовлює зневіру в третій особі (*enttäuschen*), б) докір кому-небудь за що-небудь (*schämen*), в) що суперечить релігійним канонам (*Sünde*), г) утаємничена цілеспрямована локалізація (*sich verstecken*); **рівень** інтелектуального розвитку (2 чи 2,53%) (*Blödsinn, Unwissenheit*); моральна **поведінка** (2 чи 2,53%) (*Anständigkeit, schlechtes Gewissen*); функціональні **приміщення** (2 чи 2,53%) (*Klo, Krankenhaus*); утаємничене **місце** (2 чи 2,53%) (*Versteck (2)*); **якість** руху (1 чи 1,27%) (*Blockade*); **обстеження** внутрішніх органів із метою попередження захворювань (1 чи 1,27%) (*Darmspiegelung als Krebsvorsorge*); **спосіб** життя (1 чи 1,27%) (*Einsamkeit*); **неправильність** у вчинках, діях (1 чи 1,27%) (*Fehler*); білий чи жовтуватий **прошарок** між шкірою і м'язовою тканиною людей і тварин, кулінарний **інгредієнт**, тверда або рідка **субстанція**, що отримується із тваринних і рослинних клітин (1 чи 1,27%) (*Fett*); **чужорідний** емоційний позитивний стан (1 чи 1,27%) (*Fremdscham*); **репродуктивні** органи (1 чи 1,27%) (*Genitalien*); статевий **акт** (1 чи 1,27%) (*Geschlechtsverkehr*); зовнішній **покрив** тіла людини і тварини (1 чи 1,27%) (*Haut*); **частини** верхніх кінцівок людини від зап'ястка до кінчиків пальців (1 чи 1,27%) (*Hände*); психологічний **процес** гальмування (1 чи 1,27%) (*Hemmung*); **ототожнення** суб'єктів чи об'єктів (1 чи 1,27%) (*Identität*); добровільна **втрата** чогось, когось через певні обставини (1 чи 1,27%) (*Opfer*); складне теоретичне або практичне **питання**, що потребує вирішення (1 чи 1,27%) (*Problem*); оброблена **частина** дерева для покрівлі (1 чи 1,27%) (*Schindel*); **емоційний** позитивний стан (1 чи 1,27%) (*Schuld*); негативна **оцінка** (1 чи 1,27%) (*Unperfektheit*). Різноманіття семантики розглядуваних асоціатів *Schamgefühl* засвідчує "енциклопедичну" множинність знань про пізнавальні психічні процеси і стани, переживання, вказує на "багатоканальну семантичну мережу" зв'язків *ганьби*, *сорому* із значущими для досліджуваних предметами та явищами дійсності, динаміку в словесному відтворенні концептосфери поняття "*Schamgefühl*", що формально простежується в трьох лексико-семантичних гілках зі своїми семантичними м ікрополями: субстантивній, ад'єктивній і вербальній, чий кількісний обся є досить контрастним: від 7 (вербальна гілка) через 10 (ад'єктивна гілка) до 53 (субстантивна гілка). Їх якісний склад можна охарактеризувати як стереотипно-перехідно-індивідуальний, зорієнтований на трансформацію й модифікацію значення об'єкта САЕ. Одержана семантика асоціатів *Schamgefühl* ведедо розуміння того, що певна універсальна система емоційних і культурних цінностей і пріоритетів справді існує й що форми її лінгвістичного здійснення залежать від

історичних умов, духу доби, типу особи як реального носія мовної свідомості й культури, мотивації й моменту мовлення.

Стереотипами асоціацій *Schamgefühl* є *peinlich (5), Nacktheit (4), Peinlichkeit (4), rot werden (4), Rot (3)* — всього 20 реакцій, різних — 59. Домінування серед асоціатів *peinlich (5)* релевантне негативному емоційному досвіду і знанням досліджуваних про значущу ознаку *ганьби*, *сорому*, рівню модальності переживання, зрештою, ставленню до осмислюваного, пережитого, етичного. Усвідомити *ганьбу*, *сором* як болісне, неприємне, прикре — означає усвідомити його інтегральну позачасову моральну і / чи естетичну норму й критерії. З деяким застереженням можна твердити, що *Schamgefühl* — це один із механізмів регулювання духовної і душевної чистоти лінгвоспільноти, спосіб існування цивілізованої людини в багатомірному навколишньому світі. Отже, жити в світі, позбавленому моральних і етичних норм і критеріїв означає бути "природно одягненим", тобто оголеним (*Nacktheit (4)*), відчувати фізичний і психологічний біль, незадоволення, досаду (*Peinlichkeit (4)*), бути червоним від збентеження (*rot werden (4)*), реалізувати насамперед енергію *Ян*, демонструвати "понадграничне" збудження, найвищий ступінь тривоги, цінити щастя й жіночу красу, виявляти як пристрасну любов, так і схильність до злочинів (*Rot (3)*) [12, с.121-123].

Таким чином, вивчення асоціатів емотивно-асоціативної лексики сприяє глибшому розумінню емоційного досвіду, культури, моральних імперативів етносу. Тому важливим є **подальше** дослідження асоціатів цього й іншого трендів.

Література

1. Бродовська В. Й. Тлумачний словник психологічних термінів в українській мові / Бродовська В. Й., Патрик І. П., Яблонко В. Я. — 2-е вид. — К. : Професіонал, 2005. — 224 с.
2. Засєкіна Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посібник / Л.В. Засєкіна, С. В. Засєкін. — Луцьк : Вежа, 2008. — 188 с.
3. Изард К. Э. Психология эмоций / Кэррол Эллис Изард ; [пер. с англ. В. Мисник, А. Татлыбаева]. — СПб. : Питер, 2008. — 464 с. — (Серия «Мастера психологии»).
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Максименко С. Д. — 2-е вид., перероб. та доп. — К. : ЦНЛ, 2004. — 272 с.
5. Мартинович Г. А. Опыт комплексного исследования данных ассоциативного эксперимента / Г. А. Мартинович // Вопросы психологии. — 1993. — № 2. — С. 93—99.
6. Мащенко О. В. Неологізми та оказіоналізми в німецькій мові та мовленні (1999—2010 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. В. Мащенко. — Херсон, 2011. — 20 с.

7. Миронова Н. И. Ассоциативный експеримент: методы анализа данных и анализ на основе универсальной схемы / Н. И. Миронова // Вопросы психолингвистики. — 2011. —№ 2(14). — С. 108—119.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник: у 2 кн. / Орбан-Лембрик Л. Е. —К. :Либідь, 2004.— Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. — 2004. — 576 с.
9. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. — К. : Вища шк., 1982. — 216 с.
10. Токарчук В. А. Психологічне підґрунтя когнітивної теорії номінації / В.А. Токарчук // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: зб. наук. статей / гол. ред. І. С. Шевченко. — Х. : Вид. ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. — № 896. — С. 41—47. — (Серія: «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»).
11. Шадських Ю. Г. Психологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття : навч. посібник / Ю. Г. Шадських, В. М. Піча. — Львів : Магнолія 2006, 2008. — 276 с.
12. Шереметева Г. Магическая сила цвета. Семь цветов здоровья: практ. пособие по цветотерапии / Галина Шереметева. — 2-е изд. — М. : Амрита-Русь, 2008. — 336 с.
13. Der Duden: in 12 Bd. / [Hrsg. von der Dudenredaktion]. — [4., neu bearb. u. erw. Aufl.]. — Mannheim : Dudenverl., 2010.—Bd. 10: Das Bedeutungswörterbuch. — 2010. — 1151, [1] S.
14. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / [Hrsg. Götz D., Haensch G., Wellmann H.]. — Berlin : L., 2008. — 1307, [5] S.
15. Wahrig Wörterbuch der deutschen Sprache / [Hrsg. u. neu bear. von Renate Wahrig-Burfeind]. — München : dtv, 2007. — 1151, [1] S.

Summary

This article focuses on the analysis of associates *Schamgefühl* in linguistic and semantic contexts, by determined stereotype, marginal and individual associations. The dominant associate *peinlich (5)* contains the sign of negative emotions and their appropriate assessment in the surrounding world.